

Memory Lab
Transevropska platforma razmjene u oblasti historije i sjećanja

**Postoji li “španjolski model” (ne)suočavanja s prošlošću?
8. godišnje studijsko putovanje i radionica,
17. – 23. 09. 2017.:
Madrid, Belchite, Barcelona, La Jonquera, Rivesaltes**

Organizatori:

Inicijativa mladih za ljudska prava BiH (Sarajevo), EUROM - European Observatory on Memories (Barcelona), Francusko-njemački ured za mlade (Paris/Berlin), Forum ZFD Bosna i Hercegovina (Sarajevo), Districte 11 – City to City (Barcelona), i crossborder factory (Berlin / Sarajevo)

Financijski podržavaju:

Vlada Katalonije - Odjela za saradnju i razvoj ,
Gradsko vijeće Grada Barcelone, Gradsko vijeće Grada Madrida,
Robert Bosch Fondacija, Europska komisija – program Europa za građane,
CCFD-Terre Solidaire, Forum ZFD Bosna i Hercegovina,
Francusko-njemački ured za mlade

crossborder
factory

Robert Bosch **Stiftung**

Co-funded by the
Europe for Citizens Programme
of the European Union

**Postoji li “španjolski model” (ne)suočavanja s prošlošću?
8. godišnje studijsko putovanje i radionica, 17. – 23. 09. 2017.:
Madrid, Belchite, Barcelona, La Jonquera, Rivesaltes**

Organizatori:

Inicijativa mladih za ljudska prava BiH (Sarajevo), EUROM - European Observatory on Memories (Barcelona), Francusko-njemački ured za mlade (Paris/Berlin), Forum ZFD Bosna i Hercegovina (Sarajevo), Districte 11 – City to City (Barcelona), i crossborder factory (Berlin / Sarajevo)

Financijski podržavaju:

Vlada Katalonije - Odjel za saradnju i razvoj ,
Gradsko vijeće Grada Barcelone, Gradsko vijeće Grada Madrida, Robert Bosch Fondacija,
Europska komisija – program Europa za građane, CCFD-Terre Solidaire,
Forum ZFD Bosna i Hercegovina, Francusko-njemački ured za mlade

1. Opšte informacije
2. Učesnici
3. Ciljevi
4. Program
5. Organizacioni tim
6. Spisak učesnika

1. Opšte informacije:

Platforma za transevropsku razmjenu u oblasti historije i sjećanja “Memory Lab” povezuje organizacije, institucije i pojedince iz Jugoistočne Europe i zapadne/centralne Europe, koje su aktivne u području memorijalizacije i obrazovanja o teškoj prošlosti (ratovima, masovnim zločinima, diktaturama)¹. Ciljevi ove inicijative su produbljivanje zajedničkog znanja, razmjena iskustava, izgradnja kapaciteta, te ostvarivanje kontakata i zajedničkih projekata. Njezin općeniti cilj je osnaživanje konstruktivnih pristupa suočavanju s prošlošću kao dijela građanskog obrazovanja i izgradnje demokracije, doprinos suradnji i razumijevanju procesa u Jugoistočnoj Europi i Europi općenito te integracija zemalja bivše Jugoslavije u zajedničko europsko civilno društvo i prostor zajedničkog sjećanja. Projekat je pokrenut pod nazivom “Suočavanje sa teškom prošlošću na području Zapadnog Balkana i Zapadne i Centralne Evrope” u junu 2010.godine održavanjem prvog seminara u Sarajevu; od tada je organizirano još šest godišnjih radionica/studijskih putovanja, u BiH i Hrvatskoj (2011.), Francuskoj (2012.), Njemačkoj (2013.), Kosovu i Makedoniji (2014.), Belgiji (2015.) i Srbiji (2016.). U ovom je razdoblju ostvareno više od 40 bilateralnih i višelateralnih aktivnosti, organiziranih od strane partnerskih organizacija koje su se upoznale kroz *Memory Lab* platformu.

Osmo godišnje studijsko putovanje/ radionica u 2017. godini će se održati u Španjolskoj te će se fokusirati na istraživanje i razmišljanje o povijesti, posljedicama i sjećanjima na Španjolski građanski rat. Španjolska je odabrana za ovogodišnje studijsko putovanje/radionicu iz dva razloga:

- 1) zbog važnosti Španjolskog građanskog rata i njegovih posljedica za povijest Španjolske, s jedne strane, gdje je rat doveo do 35-godišnje Francove diktature i do dugoročnih podjela, te, s druge strane, za povijest Europe općenito zbog brojnih međunarodnih implikacija rata, nasilja i

političko-kulturnih podjela koje se često smatraju pretečama Drugog svjetskog rata i drugih sukoba koji su uslijedili.

- 2) zbog specifičnosti španjolske post-diktatorske tranzicije koja je često hvaljena kao model koji bi i drugi trebali slijediti. Nakon smrti Franca 1975. i “Zakona o amnestiji” iz 1977., više od dva desetljeća su političke elite davale prednost pristupu konsenzualne historijske amnezije, tzv. “Paktu o tišini”. Istovremeno, od kraja 1990ih, ovaj pristup je ozbiljno doveden u pitanje, osobito od strane višeslojnog pokreta za “obnovu historijskog sjećanja”. Sve u svemu, povijest post-diktatorske Španjolske u zadnjih 50 godina otvara brojna pitanja koja imaju širi značaj, kao na primjer: je li suočavanje s prošlošću nužan preduvjet za izgradnju stabilnog mira i demokracije te, ako jeste, pod kojim uvjetima? Koja je uloga tišine s jedne strane i sjećanja s druge strane, te koja je njihova povezanost u tranzicijskim procesima post-konfliktnih društava?

Program 8. *Memory Lab* studijskog putovanja i radionice će se sastojati od kombinacije posjeta mjestima sjećanja, sesija razgovora nakon posjeta, prezentacija i diskusija s stručnjacima te radnih sesija unutar grupe. Program će se odvijati u različitim gradovima i uključivati posjete različitim mjestima kako bi se omogućio diferenciran pristup postojećim kulturama sjećanja u Španjolskoj te istražila pitanja sličnosti i razlika između različitih španjolskih regija. Program će završiti usporedbom zaključaka i saznanja iz Španjolske s kulturama sjećanja drugih europskih zemljama te s diskusijom o tome da li doista postoji specifičan “španjolski model” (ne)suočavanja s prošlošću i do koje mjere lekcije naučene iz Španjolske mogu biti korisne drugim zemljama. Program će i dodatno otvoriti prostor učesnicima da raspravljaju o budućem razvoju *Memory Lab*-a i o organizaciji budućih zajedničkih aktivnosti.

2. Učesnici

40 predstavnika memorijalnih centara, historijskih muzeja, NVO-a, i drugih organizacija/ inicijativa/ pojedinaca sa prostora Jugoistočne Evrope s jedne strane, i Zapadne i Centralne Evrope s druge strane, koji konkretno i praktično djeluju u oblasti suočavanja sa prošlošću (ratovi i diktature u Evropi tokom 20. vijeka), naročito onom vezanom za mjesta sjećanja i oblast obrazovanja.

3. Ciljevi studijskog putovanja i radionice 2017. u Španjolskoj:

- Istražiti i raspravljati o historiji Španjolskog građanskog rata i njegovih posljedica, uključujući i međunarodne dimenzije (osobito ulogu Međunarodnih brigada, sa posebnim osvrtom na jugoslavensko učešće i egzil republikanskih izbjeglica u Francusku i drugdje)
- Istražiti i raspravljati o procesima memorijalizacije vezanima za Španjolski građanski rat u Španjolskoj i u Europi, od Francove diktature (1939. – 1975.) preko tranzicije i demokracije (1975. - 1978./1981.) do danas : što karakterizira ove procese? Koji kontinuiteti i evolucije se mogu uočiti kroz ovo razdoblje u suočavanju sa Španjolskim građanskim ratom? Koje lokalne i regionalne razlike postoje ako se usporede, na primjer, Barcelona i Madrid?
- Povezati iskustva iz Španjolske s politikama sjećanja i radom na sjećanju u drugim europskim zemljama, osobito s pitanjem uloge šutnje i sjećanja u procesu tranzicije u poslijeratnim društvima, kako bi se uočile sličnosti i različitosti između španjolske i drugih europskih kultura sjećanja, te kako bi se pružio odgovor na pitanje postoji li doista "španjolski model" (ne)suočavanja s prošlošću ?
- Produbiti kontakte i saradnju te pružiti prostor za razvijanje budućih aktivnosti između članova *Memory Lab* platforme.

4. Program:

Nedjelja, 17. septembra

Dolazak učesnika u Madrid

Smještaj u Madridu:

Hotel Infanta Mercedes, C/ Huesca 21, 28020 Madrid

<http://www.hotelfantamercedes.es/en/>

19.45 : sastanak u predvorju hotela

20.00: Večera dobrodošlice

Ponedjeljak, 18. septembra

9.00: Uvod / predstavljanje učesnika/ interaktivna vježba

10.45 - 11.00: Pauza za kavu

11.00: **Osnovno uvodno predavanje**

- Povijest Španjolske u 20. stoljeću, s posebnim fokusom na građanski rat: Gareth Stockey Sveučilište u Nottinghamu

- (Ne)suočavanje s prošlošću od Francovog doba do danas - stalnost i promjene: Oriol Lopez-Badell, *EUROM*

- Politike sjećanja u Madridu: Txema Urkijo, zadužena za politike sjećanja Grada Madrida

13.15: zajednički ručak

15.00: Posjeta mjestima sjećanja vezanima za Građanski rat i period vladavine F. Franca na madridskom univerzitetskom kampusu s Joséom Luisom González, Carolinom Rodríguez López i Jaraom Muñoz Hernández

16.30 - 17.00: Pauza

17.00 - 19.00: **Uloga sjećanja i šutnje u tranziciji prema demokraciji i miru**

Rad u grupama

20.30: Zajednička večera, restoran *El Cabanon*, <https://www.lafourchette.com/restaurant/el-cabanon/309301>

Utorak, 19. septembra:

9.00 - 10.30: **Pitanje masovnih grobnica u Španjolskoj**

- Prije 'forenzičkog zaokreta': *Bottom-up* memorijske inicijative u Španjolskoj na lokalnoj razini: Paloma Aguilar, UNED Madrid

- Dolina palih: Povijest, sadašnja situacija i budućnost, Paco Ferrandiz, Španjolsko nacionalno znanstveno vijeće (*CSIC*)

Prezentacije i diskusija

10.45: Odlazak do *Doline palih* ("Valley of the Fallen")

Kako se odnositi prema mjestima sjećanja iz Francove vladavine? (1)

11.30: Posjeta *Dolini palih* s Pacom Ferrandizom

13.30: Odlazak u Belchite/ paketi za ručak

Kako se odnositi prema mjestima sjećanja iz Francove vladavine? (2)

18.00: Posjeta Belchiteu: Povijest i uloga bitke, trenutna situacija i budućnost mjesta s Víctorom Luceom, Vlada Aragona

19.30: Zajednička večera u Belchiteu

12.30: Nastavak putovanja prema Barceloni

Dolazak u Barcelonu oko 23.30

Smještaj u Barceloni: Rezidencijalni centar Campus del Mar, Salvat Papasseit 4, 08003 Barcelona,

<https://www.resa.es/en/residences/barcelona/residence-hall-campus-del-mar/residence/>

Srijeda, 20. septembra:

9.30 : Odlazak do Kulturnog i memorijskog centra El Born

10.00-11.15: *Feedback* sesija: Kako se odnositi prema mjestima sjećanja kriminalnih režima?

11.15-12.15: **Povijest i sjećanje na Međunarodne brigade**, s posebnim fokusom na jugoslavensku dimenziju: Vjeran Pavlaković, Sveučilište u Rijeci, prezentacija i diskusija

12.15-13.30: zajednički ručak u Kulturnom i memorijalnom centru El Born

Kako se Barcelona nosi sa svojom prošlošću?

13.30-16.00: Vođena šetnja po mjestima sjećanja u Barceloni, u dvije paralelne grupe s Oriolom Lopez Badellom i Nickom Lloydom

16.30: Pauza

16.30-18.00: Posjet La Model zatvoru, mjestu Francove represije koje će uskoro biti pretvoreno u memorijal

18.00 – 19.00: Prezentacija i diskusija o politikama sjećanja gradskog vijeća Barcelone s Ricardom Vinyesom, zaduženom za politike sjećanja u Gradskom vijeću Barcelone

Slobodna večer

Četvrtak, 21. septembra:

Suočavanje s poviješću izbjeglištva i egzila

9.00: Polazak za La Jonqueru

11.00-13.00: Muzej egzila u La Jonqueri: Uvod s Jordijem Fontom, direktorom muzeja, vođeni posjet i individualno istraživanje

13.00: zajednički ručak

14.30: Polazak za Rivesaltes (Francuska)

Memorijalno područje Rivesaltes:

15.30-16.00: Uvod u Memorijal Rivesaltes s Agnès Sajaloli i Elodie Montès, Memorijal Rivesaltes

16.00-17.30: Istraživanje u malim grupama, s posebnim fokusom na prezentaciju izbjeglica i egzila iz razdoblja Španjolskog građanskog rata

18.00: Povratak u Barcelonu

20.30: Dolazak u Barcelonu

21.00: Zajednička večera, Restoran *La Taberna Gallega* (<http://www.latabernagallega.com/>), uz prisutnost Manela Vile, Direktora odjela za saradnju i razvoj vlade Katalunje

Petak, 22. septembra:

9.00: Odlazak do Kulturnog i memorijalnog centra El Born

9.30-10.30: *Feedback* sesija: Usporedba prezentacije izbjeglica i egzila u La Jonqueri i Rivesaltesu

10.30-10.45: Pauza za kavu

10.45-12.30: Radna sesija o **Memory Lab-u i zajedničkim aktivnostima**

12.30-14.30: zajednički ručak u Kulturnom i memorijalnom centru El Born

14.30-16.00: Povezivanje španjolskog iskustva s drugom europskim zemljama – rad u grupama

16.00 – 16.30: Pauza za kavu

16.30-18.00: **Postoji li specifičan "španjolski model" (ne)suočavanja s prošlošću? Pregled komparativnih međunarodnih primjera i iskustava:** Prezentacija grupnog rada i diskusija s Jordijem Guixéom, EUROM, i Markom Freemanom, Institut za integrirane tranzicije

18.30-19.30: Završna plenarna sesija – Evaluacija, zaključci, perspektive

21.00: Zajednička večera, restoran *Ascent* (<http://www.restauranteascent.com/>)

Subota, 23. septembra:

Odlazak učesnika

Radni jezici: engleski i bosanski/hrvatski/srpski, uz simultani ili konsekutivni prijevod. Neke prezentacije će se možda održati na španjolskom, katalanskom ili francuskom, ali će biti prevedene na engleski i BHS.

5. Organizacioni tim 2017.:

Alma Mašić, Districte 11 – City to City, Barcelona, masicalma05@gmail.com, Sarajevo, www.yihr.org, alma@yihr.org

Frank Morawietz, posebni predstavnik FGYO-a za Jugoistočnu Europu, Francusko-njemački ured za mlade (FGYO), Berlin/Paris, www.dfjw.org, frankmorawietz@web.de

Judith Brand, programska direktorica, Forum ZFD Bosna i Hercegovina, Sarajevo
<http://www.forumzfd.de/en/aboutus>, brand@forumzfd.de

Nicolas Moll, historičar, crossborder factory, Sarajevo / Paris, www.nicolasmoll.eu, www.crossborder-factory.eu/, moll.nicolas@gmail.com

Oriol Lopez Badell, koordinator Europskog observatorija sjećanja (European Observatory on Memories - EUROM), <http://europeanmemories.net/>, o.lopez@ub.edu

Rasim Ibrahimagic, program direktor YIHR BiH, www.yihr.org, rasim@yihr.org

Tamara Banjeglav, nezavisna istraživačica, Zagreb, banjeglavt@gmail.com

Opći kontakt: memorylab.2017@gmail.com

Web stranice i društvene mreže:

www.memorylab-europe.eu

<http://europeanmemories.net/activities/spanish-model-not-dealing-past/>

Facebook: @memorylabeu

Twitter: #MemoryLab2017

Participants / Učesnici Memory Lab 2017

* = Member of the organization team / član/ica organizacionog tima

First and last name / Ime i prezime	Organization/Institution / Organizacija/Institucija	Function / Pozicija	Town / Grad
Gruia Badescu	Centre for Advanced Studies- Southeastern Europe, University of Rijeka / Centar za napredna istraživanja – jugoistočna Europa, Sveučilište u Rijeci	Research fellow / istraživač	Rijeka (HR)
Tamara Banjeglav*		Freelance researcher / nezavisna istraživačica	Zagreb (HR)
Julie Biro		Documentary film-maker / Režiserka dokumentarnog filma	Paris (F)
Ervin Blažević	Optimisti 2004 Kozarac	President / Predsjednik	Prijedor (BiH)
Judith Brand*	Forum ZFD BiH	Program Manager / Programska menadžerica	Sarajevo (BiH)
Laura Boerhout	University of Amsterdam / Univerzitet u Amsterdamu	Freelance researcher, PhD candidate / nezavisna istraživačica; doktorandica	Amsterdam (NL)
Griet Brosens	Belgium Nationals Institute for War veterans / Belgijski nacionalni institut za ratne veterane	Historian, in charge of educational remembrance-projects/ historičarka, zadužena za edukacijske projekte na temu sjećanja	Brussels (BL)
Branko Ćulibrk	Youth Centre KVART Prijedor / Centar za mlade KVART Prijedor	Project coordinaor / koordinator projekata	Prijedor (BiH)
Orli Fridman	Center for Comparative Conflict Studies (CFCCS), Faculty of Media and Communications / Centar za komparativne studije konflikta, Fakultet za medije i komunikacije	Associate professor / izvanredna profesorica	Belgrade (SR)
Lejla Gačanica	Faculty of Law, University of Mostar / Pravni fakultet, Univerzitet u Mostaru	Freelance researcher; PhD candidate / nezavisna istraživačica; doktorandica	Sarajevo (BiH)
Miguel Adolfo Galindo Perez	University of Barcelona / EUROM; Univerzitet u Barceloni	MA student / master studentica	Barcelona (S)
Magdalena Geier	Max Mannheimer Studienzentrum Dachau / Obrazovni centar Max Mannheimer, Dachau	Educational assistant / asistentica u obrazovanju	Dachau (D)

Erla Gjinishi	Alter Habitus	Associate / saradnica	Prishtina (KS)
Alain Gueraud	Altea-France		Limoges (F)
Jordi Guixé	European Observatory on Memories (EUROM) / Europski observatorij sjećanja	Director / Direktor	Barcelona (E)
Elma Hašimbegović	Historical museum of BiH / Historijski muzej Bosne i Hercegovine	Director / Direktorica	Sarajevo (BiH)
Rasim Ibrahimagić*	Youth Initiative for Human Rights BiH / Inicijativa mladih za ljudska prava BiH	Program director / programski direktor	Sarajevo (BiH)
Rodoljub Jovanović	University of Amsterdam; EUROCLIO (European Association of History Educators) / Univerzitet u Amsterdamu ; EUROCLIO (Europska asocijacija nastavnika povijesti)	Tutor, researcher / tutor, istraživač	Amsterdam (NL)
Jasmina Lazović	Faculty of Political Sciences Belgrade	MA studentica međunarodnog humanitarnog prava/ MA student International Humanitarian Law	Belgrade (SRB)
Carine Leveque	ONAC National office for war veterans and war victims/ Francuski nacionalni ured za ratne veterane i žrtve rata	Memory and Communication Coordinator / Kordinatorica programa sjećanja i komunikacije	Montpellier (F)
Oriol Lopez Badell*	European Observatory on Memories (EUROM) / Europski observatorij sjećanja	Coordinator / koordinator	Barcelona (E)
Dea Marić	Department for History, Zagreb; Croatian Association of History Teachers / Odsjek za povijest u Zagrebu; Hrvatsko udruženje nastavnika povijesti	Teaching associate; president / asistentica u nastavi; predsjednica	Zagreb (HR)
Ružica Marjanović	Festival „Half way“/ Festival “Na pola puta“	Programska urednica i osnivačica Festivala/ Programme editor and festival founder	Užice (SRB)
Maria Cristina Martinez Gomez	University of Barcelona / EUROM; Univerzitet u Barceloni	MA student / master studentica	Barcelona (E)
Alma Mašić*	Districte 11 – City to City	Project Coordinator/ Koordinatorica projekata	Barcelona (E)
Sven Milekić	Balkan Investigative Reporting Network / Balkanska istraživačka mreža (BIRN)	Jouranlist and researcher / Novinar i istraživač	Zagreb (HR)
Nicolas Moll*	Crossborder factory	Historian / Historičar	Sarajevo (BiH) / Paris (F)

Elodie Montes	Memorial of Rivesaltes Camp / Memorijal logora Rivesaltes	Relation with the visitors at the Rivesaltes Memorial / Osoba za odnose s posjetiteljima u memorijalu Rivesaltes	Salses-le-Château (F)
Frank Morawietz*	French-German Youth Office / Francusko-njemački ured za mlade (OFAJ)	Special coordinator for the activities of OFAJ in SEE / Specijalni koordinator za aktivnosti OFAJ-a u Jugoistočnoj Evropi	Berlin (D)
Mustafa Nikšić		Interpreter / Prevodilac	Sarajevo (BiH)
Vjeran Pavlaković	Department for Cultural Studies, University of Rijeka/ Odsjek za kulturalne studije, Sveučilište u Rijeci	Associate professor / izvanredni profesor	Rijeka (HR)
Ivo Pejaković	Jasenovac Memorial Centre / Javna ustanova spomen-područja Jasenovac	Director / ravnatelj	Jasenovac (HR)
Edin Ramulić	Association of citizens of Prijedor "Izvor" / Udruženje Prijedorčanki "Izvor"	Vice president / Potpredsjednik	Prijedor (BiH)
Günter Schlusche	Berlin Wall Foundation / Fondacija Berlinski zid	Architect, Planner / arhitekt, planer	Berlin (D)
Kaja Širok	National Museum of Contemporary History / Nacionalni muzej suvremene povijesti	Director / direktorica	Ljubljana (SLO)
Tamara Šmidling	Peace Academy Sarajevo / Mirovna Akademija Sarajevo	activist and researcher / aktivistkinja i istraživačica	Sarajevo (BiH)
Aleksandra Stamenković	C31 – Centre for the development of childrens rights culture / C31 – Centar za razvoj kulture dečjih prava	Organization deputy-president / zamjenica predsednika organizacije	Belgrade (SR)
Petar Todorov	Institute of national history – Skopje; Center for Research of Nationalism and Culture – CRNC / Institut za nacionalnu historiju – Skopje; Centar za istraživanje nacionalizma i kulture	Researcher / istraživač	Skopje (MK)
Christel Trouvé	Denkort Bunker Valentin / Mjesto sjećanja bunker Valentin	Scientific director / znanstvena direktorica	Bremen (D)
Marjan Verplancke	Kazerne Dossin, Memorial, Museum and Documentation Centre on Holocaust and Human Rights / Kazerne Dossin memorijal, muzej i dokumentacijski centar o holokaustu i ljudskim pravima	Head of Education and Outreach / voditeljica odjela za obrazovanje i odnose s javnošću	Mechelen (BEL)
Quim Vila	Districte 11 – City to City		Barcelona (E)